

1. Историческото начало. Човекът в търсене на истината

Човекът заема особено място в универсума. Той не притежава божествено всезнание и не разполага с цялата истина за нещата, но не е и глуха за истината реалност, не е инертна природа. Човекът не притежава сигурността на животинските инстинкти, които да му гарантират съществуването, а живее в свят, в който трябва сам да избира, да взема решения. Неговият живот протича на границата между известното и неизвестното. Тази срединност на човека, така добре забелязана от Паскал, е източник на неговото безпокойство и копнеж по истината.

Какви са възможностите на човека да постигне истината?

Ще разгледаме **Жреца, Мъдреца и Философа** като изразители на три типа отношение към истината. Те ще ни разкрият кой и как постига истината, какво е нейното съдържание, в каква форма я представя на другите хора. Тези фигури представят различни етапи от историята на човешкото мислене, но присъстват и в съвременните ни жизнени ориентации в света.

Жрецът

В негово лице срещаме най-древния опит на човека да постигне истината за нещата. Жрецът не е обикновен индивид, той е свещена фигура и изпълнява свещени функции. Той най-често има потомствена привилегия, а не дължи мястото си на индивидуални заслуги - природна дарба или образование.

Жрецът е медиум на божествени истини. Той посредничи между боговете и хората. Тези истини не са негови открития, а откровения на божествата, които жрецът само известява на хората. От тази му пасивност се обяснява фактът, че не рядко жени са

жрици. За да се получи божествената истина, медиумът често изпада в транс, в особено състояние, в което сякаш надмогва човешката си природа и само по този начин получава достъп до божествените откровения. Това превъзможване на човешкото се проявява и във факта, че тези истини не са съвсем разбираеми за хората и изискват тълкуване.

Волята на боговете е била отгатвана по полета на птиците, по шума от листата на свещения дъб, но вътрешностите на животните, т.е. тя не идва в разбираем словесен вид, а чрез природни знаци, които изискват допълнително тълкуване. Чрез жреца боговете разкриват истината, но не напълно ясно за човешкия ум.

Освен това моментите на достъп до тази истина не зависят от волята на човека, а единствено боговете решават кога и как да разкрият истината. Тя не подлежи на съмнение, на нея не са й нужни аргументи. Нейната достоверност произтича от авторитета на боговете. Тя е висша и безусловна истина.

Мъдрецът

Днес рядко наричаме някого мъдър човек. Явно е, че мъд-ростта не означава нито ученост и образованост, нито само наличие на здрав разум. Човек може да е и умен, и образован, но това не е достатъчно, за да бъде мъдрец. Тогава кого можем да наречем мъдрец? Човека с голям житейски опит? Или прос-то стареца?

В края на VII и началото на VI век пр.н.е. в Древна Гърция се прочуват неколцина мъже, за които се говори, че са мъдречи. Известен е техният брой - седем, а също имената им. Всеки от тях е останал в паметта на хората с няколко афоризма: "Мя-рата е най-доброто" (Клеобул), "Прилежанието е всичко" (Периандър), "Лошите са навсякъде повече" (Биант), "Познай себе си" (Хилон), "Знай мярата" (Питак), "Нищо прекалено", "Помни края на дните си" (Солон), "Поръчителството носи беда" (Талес).

Те са се прославили с практически умения, били са замож-ни, имали са политическа власт или влияние, някои са били законодатели, но освен това са оставили и тези кратки изрече-ния, в които е концентрирана тяхната мъдрост. Така показват не само познание в практическия живот, но и ориентация в чо-вешкия и божествен свят. Те знаят не просто едно или друго нещо, а най-важното и ценно за човека. Затова са спокойни и непоколебими в своите мисли и дела. Техният авторитет е основан и на природна дарба, и на множество познания, и на умни прозрения по най-важните човешки въпроси. Затова афористичните им изречения изглеждат както отговори на поста-вяни от техните съвременници въпроси, така и равносметка от богат и успешен живот. Те са поучавали своите съграждани, оставили са поуки и за следващите поколения, но нито са имали ученици, нито са написали трактати, в които да изложат своите знания и да покажат как и другите могат да достигнат до мъдростта.

Мъдреците възплъщават представата за една като че ли бо-жествена хармония на човешкото житие. Мъдрецът не е специ-алист, той е цялостен ум; не е еднократен победител в битка или спортно състезание, не е постигнал истините на живота само в моментно вдъхновение или откровение. Мъдрецът представя едно съвършено като Космоса човешко житие. За-това той остава образец и вярна цел за следващите поколения.

Мъдростта на мъдреца идва и от това, че той възплъщава в себе си традицията и прехвърля мост към едно по-различно време, към време на културни промени. В него предишната сигурност и духовен уют изчезват и индивидът сам трябва да осъществи прехода от патриархален към по-индивидуалистичен начин на живот. Човекът става гражданин на полиса и навлиза в демократична култура, в която сам трябва да избира своите ценности и начин на живот. В такова време на промени, на криза в традиционния светоглед се ражда философията. Така в увеличаващо се разнообразие на живота и разколебани традиционни ценности от носталгията по образа на цялостния човек, по разумното спокойствие на мъдреца ще се появи фи-гурата на философа.

Философът

Според Диоген Лаерций пръв Питагор твърдял, че единст-вено боговете могат да притежават мъдростта, а човек може само да се стреми към нея. Този стремеж той нарекъл "философия". Думата може да бъде преведена по различни начини. Тя е съставена от *phileo*, което означава "обичам", "стремя се", "имам склонност към нещо" и *sophia*, което означава "умение", "мъдрост", "знание".

Как да изтълкуваме това име?

Питагор указва, че човек вече е на дистанция от мъдростта, от пълното знание на истината. Но той трябва да се стреми към нея по пределно цялостен и възвишен начин. Целта е особено ценна, в нея има нещо божествено. Човек, според Питагор, не се ражда мъдър, не е по природа такъв, но трябва да се стреми към мъдростта. Той трябва да извърви определен път, да направи себе си достоен за мъдростта. Тъкмо това усилие е философията. Тя е мъдрост по мярата на човека. Тя е мъдростта не като качество, като състояние, а като устремено към истината житие.

Тази ситуация напомня на библейската история за човешкото грехопадение. Човекът е излязъл от състоянието на райска невинност, вкусил е от плода на познанието, прогледнал е, видял е себе си като същество несъвършено и сега му предстои дълъг, минаващ през цялата човешка история път. Това е пътят на безкрайното познание. То приближава човека към божественото всезнание, но това става бавно и мъчително, с цената на жертви и страдания.

Питагор е един от първите учители сред философите. Неговите ученици е трябвало пет години мълчаливо да го слушат без да го виждат, а после още три години отново мълчаливо само да го виждат и слушат. Чрез това изпитание Питагор навярно е искал да пречисти своите ученици от суетата на ежедневието, да ги подтикне да изоставят езика и истините на битовия свят. Те трябва да се вгълбят в себе си, в невидимия свят на мисълта, и тогава да чуят философските думи на учителя в тишината на своето внимание. Животът на питагорейците имал и други странности – не ядали месо, посрещали заедно изгрева на слънцето, носели само бели ленени дрехи и т.н. Всичко това говори за едно подчертано старание, за чист порив към мъдростта. Възниква една духовна общност, която трябва да преобрази човека и едва тогава той ще започне да чува "музиката на сферите", която според Питагор произлиза от движението на планетите, но слухът на залисания с дребни грижи човек е закърнял за нея.

Дистанцията от мъдростта е път, който човек сам трябва да измине. Така философията е открита за всеки човек, тя не е жреческа привилегия или поетична дарба, нито пък е ограничена само до седмина щастливи избранници на съдбата. Питагорейците първи започват да доказват своите твърдения и с това поставят началото на научността във философията. Тя вече може да бъде изучавана, защото има метод на изследване, има и метод на преподаване. Тя търси "общия за всички Логос" (Хераклит).

2. Личностното начало

Кога, в какъв момент от живота и в каква ситуация у индивида възниква философската нагласа?

Според легендата Буда бил от заможен аристократичен род и живеел безгрижно и охолно. Но когато среща последователно болестта, старостта и смъртта, това го сепва и го отвръща от дотогавашния му начин на живот. Той започва да странства в търсене на истината. Трябвало е да проумее света и себе си. Такъв сблъсък Карл Ясперс нарича "гранична ситуация". Има неща, които човек не успява да разбере, и те подлагат на изпитание неговия разум. Той започва да се вглежда по друг начин в неща, които дотогава е смятал или за незначителни или за такива, които не се отнасят до него.

Аристотел твърди, че "философията започва с учудването". Старогръцката дума, която той употребява, може да бъде преведена и като "**изумление**", или "**удивление**". Тук не става въпрос за учудването от някаква екстравагантност, защото тя е предмет само на обикновено любопитство и често служи за разсейване на скуката. Такива са

"чудесата"

от книгата за рекордите на Гинес. Но друго е чудото, което подтиква към философстване. То е учудване и от естественото. "Защо има битие, а не небитие?" пита **Шелинг**

. Философските въпроси са фундаментални, те засягат както основите на света, така и основанията на човешкото съществуване.

За философите нищо не е безвъпросно ясно, всяко нещо може да бъде загадка. И белег на философска нагласа е човек да си задава трудни и фундаментални въпроси. Да може да превръща естественото в странно. В това се състои и чарът на великите философи.

Кант определя следните четири въпроса като главни за философията:

1. Какво мога да знам!
2. Какво съм длъжен да правя!
3. На какво смея да се надявам?
4. Какво е човекът?

Тъкмо защото са фундаментални, въпросите на философията нямат лесен, убедителен за всеки човек и за всяка епоха отговор. Затова всяко поколение отново и отново ги поставя. Всяко човешко житие явно или неявно пита и по свой начин отговаря на тези въпроси.

Така според Жан-Пол Сартр фундаменталният проект на човека, неговата основна цел е да стане бог, да постигне абсолютно. И независимо дали човек е мислил или не за това, с поведението си той вече проявява своята явна или неявна философия. За артиста светът е сцена, а човекът - безкрайно преувеличение. За спортиста светът е препятствие, а човекът - телесно умение и мощ. За алчния светът е вещ, човекът - притежател. За учения светът е знание, човекът - интелект.

Така исторически и личностно философията започва със стремението на човека да съизмери своята мисъл със смисъла на света, да направи своя разум равен на безкрайното. Само тогава и най-чуждото - друга култура или друга галактика - може да стане близко, защото мисълта им е дала име и е познала тяхната същност.